

Sosiaalialan AMK -verkosto

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto

27.4.2009

Lausunto: Sosiaalialalla tarvittava perus- ja erityisosaaminen

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto on koonnut sosiaalialan ammattihenkilöiden foorumin pyynnöstä näkemyksen siitä, miten sosiaalialalla tarvittava perus (tai ydin)- ja erityisosaaminen muodostuvat ammattikorkeakoulujen näkökulmasta tarkasteltaessa. Lausunnon lähtökohtana ovat liitteenä 1. oleva kysely sekä liitteenä 2. oleva koulutusohjelmakohtainen kuvaus sosiaalialan koulutusohjelman tuottamista kompetensseista sosionomi (AMK) ja sosionomi (ylempi AMK) – tutkinnoissa.

Osaamista voidaan tarkastella hyvin monesta eri näkökulmasta käsin. Tässä perusajatuksena on että sosionomi (AMK) -tutkinto ja sosionomi (ylempi AMK) -tutkinto muodostavat yhdessä ylempään korkeakoulututkinnon ja samalla sosiaalialan perusosaamisen lähtökohdan. Opiskelun aikana opiskeluvalinnat tuovat kuitenkin opiskelijalle myös erityisosaamista. Varsinainen erityisosaaminen hankitaan tutkinnon suorittamisen jälkeen työelämässä ja täydennyskoulutuksessa (esim. erikoistumisopinnot, oppisopimustyyppinen täydennyskoulutus, jossa osaaminen osoitetaan näyttöillä).

Perus- ja erityisosaamisen muodostumisesta

Sosiaalialalla tarvittava ammatillinen osaaminen muodostuu koulutuksen ja työkokemuksen synnyttämistä valmiuksista. Sosiaalialan koulutuksessa perus- ja erityisosaamisen näkökulma on läsnä niin sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen perustutkinnossa sosionomi (AMK), ammatillisissa erikoistumisopinnoissa kuin sosiaalialan ylempässä ammattikorkeakoulututkinnossa. Sosiaalialan perusosaamisen syveneminen erityisosaamiseksi (vrt. asiantuntijuudeksi) edellyttää, että oppiminen toteutuu nimenomaisesti **sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnossa** sosionomi (AMK), sosiaalialan tietopohjaan ja työmenetelmiin perustuvissa ammatillisissa erikoistumisopinnoissa ja/ tai sosiaalialan ylempässä ammattikorkeakoulututkinnossa. Sosiaalialan erityisosaamista eivät vahvista tai syvennä esimerkiksi kuntoutuksen tai terveyden edistämisen ylempät ammattikorkeakoulututkinto-ohjelmat, vaan nämä lisäävät hyvinvointityön rajapinnoille sijoittuvaa asiantuntijuutta.

Sosionomi (AMK) tutkintonimikkeen antavat koulutusohjelmat tuottavat sosiaalialalle laaja-alaista perusosaamista. Opiskelija voi kuitenkin hankkia myös erityisosaamista kohdentamalla vaihtoehtoisia ammatillisia opintoja, vapaasti valittavia opintoja, harjoitteluja sekä opinnäytetyön esimerkiksi tietylle sosiaalialan työalueelle tai asiakasryhmään (esim. seniori- ja vanhustyö, maahanmuuttajatyö), tiettyyn työorientaatioon (esim. psykososiaalinen työ) ja/tai tiettyihin sosiaalialan menetelmiin (esim. toiminnalliset menetelmät, ilmaisulliset ja luovat työmenetelmät). Erään esimerkin erityisosaamisen rakentumisesta sosionomi (AMK) koulutuksessa oppijan tekemin valinnoin muodostaa varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot, mitkä tuottavat kelpoisuuden päivähoidon (lastentarhanopettajan) tehtäviin.

Ammatillisiin erikoistumisopintoihin hakeudutaan sosionomi (AMK) suorittamisen jälkeen, jolloin ne tarjoavat mahdollisuuden osaamisen vahvistamiseen erityisosaamiseksi. Ammatillisiin erikoistumisopintoihin sisältyy uuden tutkimustiedon ja kehittämistyön kautta sosiaalialan tietopohjaa päivittävää, kirkastavaa sekä syventävää ainesta. Ammatillisissa erikoistumisopinnoissa on läsnä osaamisen syventäminen työn kohteeseen (esim. lastensuojelutyö), työorientaation (esim. voimavara-

lähtöinen lähestyminen) ja/ tai työmenetelmän (esim. palveluohjaus ja verkostotyö) osalta sekä oppijan ammatillisuuden sekä sosiaalialan työtilanteiden reflektion ja kehittämisen näkökulmasta.

Sosiaalialan ylemmissä ammattikorkeakoulututkinnoissa on vahvasti esillä yhteiskunta-, yhteisö- ja asiakastason analysointitaidot sekä sosiaalialan, sosiaalialan palvelujärjestelmän, sosiaalialan työn sekä työmenetelmien tutkimuksen ja kehittämisen näkökulma, jolloin oppijan valmiudet laajenevat ja syvenevät tutkivan kehittämisen suuntaan. Sosiaalialan ylempiin ammattikorkeakoulututkintoihin voi hakeutua ammattikorkeakoulututkinnon ja alan kolmen vuoden työkokemuksen hankkinut henkilö. Sosiaalialan ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot täydentävät ja vahvistavat perusosaamista ylemmäksi korkeakoulututkinnoksi, mutta tuottavat myös erityisosaamista, jota kuvaavat tutkimuksellisuus, arviointi, vaikuttavuuden arviointi, innovatiivisuus, kehittäminen ja tulevaisuussuuntautuneisuus. Sosiaalialan ylempien ammattikorkeakoulututkintojen kautta saatava tutkimuksellinen ja kehittävä erityisosaaminen voi olla asiakasryhmäkohtaista, menetelmäpohjaista ja/ tai johtamis- ja esimiestyöhön suuntautunutta. (Johtamis- ja esimiestyön kysymyksiin suuntautuvat ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ovat haasteellisia perus- ja erityisosaamisen tarkastelun näkökulmasta, sillä näiden voidaan katsoa tuottavan sekä perus- että erityisosaamista johtamis- ja esimiestyöhön.)

Perusosaamisesta

Sosiaalialan **perusosaamista** kuvaavat eri kompetenssialueet: **(1) sosiaalialan eettinen osaaminen (2) asiakastyön osaaminen (3) sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen (4) yhteiskunnallinen analyysitaito (5) reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen (6) yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen sekä (7) tutkimus- ja kehittämisosaaminen** (ks. liite 2, sarake Sosionomi (AMK)). Näiden kompetenssialueiden ja näiden mukaisen osaamisen tarkasteluun sosiaalialan ammattikorkeakoulutusta tuottavat tahot ovat sitoutuneet. Sosiaalialan perusosaaminen on laaja-alaista, muodostuen edellä mainittujen osa-alueiden kokonaisuudesta.

Perusosaamisen tarkastelun ydin rakentuu asiakastyöstä: asiakkaan kohtaamisesta; asiakkaan, yhteisön ja yhteiskunnan välisten suhteiden jäsentämisestä; asiakastyön prosessin hallinnasta; palvelujärjestelmän kokonaisuuden ja palveluohjauksen mahdollisuuksien ymmärtämisestä ja osaamisesta; asiakastyössä käytettävistä erilaisista työtavoista sekä asiakastyön pohjalta tapahtuvasta vaikuttamistyöstä. Asiakastyössä keskeistä on asiakkaan hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistaminen sekä asiakkaan voimistaminen omassa elämässään sekä tässä eteenpäin pääsemisessä. Asiakkaan elämäntilanteesta nousevien avun ja tuen tarpeiden määrittely sekä tarpeisiin pohjaavien työtapojen valinta ovat sosiaalialan perusosaamista.

Toisena keskeisenä osaamisen alueena ovat reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen, joka sisältöä on kuvattu tarkemmin liitteessä 2. Perusosaamista on myös lainsäädäntö- ja palvelujärjestelmäosaaminen sekä arviointiosaaminen (esim. laatutyö).

Sosiaalialan perusosaamisessa korostuvat myös yhteiskunnalliset analyysitaidot. Yhteiskunnallisen analyysitaidon merkitystä lisäävät muun muassa asiakastyössä kohdattavien elämäntilanteiden moniulotteisuus ja vaikuttamistyön monikanavaisuus (vrt. poliittinen ja viranhaltijatason vaikuttamistyö, vaikuttaminen työntekijänä sekä median että eri tiedotus- ja viestintäkanavien käyttö).

Sosiaalialan perusosaamisen tarkastelussa ei voi unohtaa eettistä osaamista (mm. oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät näkökulmat), itsenäiseen ja vastuulliseen työotteeseen liittyviä kysymyksiä eikä sosiaalialan työn ja ammattitaidon tutkimuksen, arvioinnin ja kehittämisen ulottuvuutta. Sosiaalialan ammatillisessa osaamisessa keskeistä on oman ammatillisen ajattelun ja toiminnan sekä päämäärien ja tavoitteiden reflektiivinen tarkastelu.

Erityisosaamisesta

Monet sosiaalialan ilmiöt ja asiakkaiden arkielämän tilanteet ovat hyvin monimutkaisia, eikä niihin ole aina selkeitä malliratkaisuja, vaan analyysi- ja vaikuttamistaitojen kehittyminen erityisosaajan tasolle (asiantuntijaksi kasvaminen) vaatii usein aikaa ja työkokemusta. Sosiaalialan erityisosaamisen syntymiseen tarvitaan myös sosiaalialaa koskevaa kokonaisnäkemystä, moniammatillisen verkostotyön mahdollisuuksien ymmärtämistä, kykyä toimia vaativissa asiakastyön olosuhteissa sekä työn ja työkäytäntöjen ja oman ammattitaidon kehittämisvalmiuksia. Sosiaalialan **erityisosaamisen tarkastelussa on läsnä sekä laaja-alaisuus että kohdennettu suuntautuminen.**

Sosiaalialan erityisosaamista voidaan tarkastella **(I) asiakasryhmän (II) työalueen (orientaation) ja/ tai (III) työmenetelmien kautta.** Asiakasryhmäkohtainen erityisosaaminen voi kohdentua muun muassa varhaiskasvatukseen, nuorisotyön, perhetyön, lastensuojelutyön, aikuissosiaalityön, mielen-terveystyön, päihdetyön, vammaistyön tai seniori- ja vanhustyön alueelle. Työorientaatioon pohjaava erityisosaaminen voi muodostua muun muassa sosiaalipedagogisen osaamisen, sosiokulttuurisen työotteen, ekologisen sosiaalityön näkemysten tai esimerkiksi voimavaralähtöisyyden kautta. Sosiaalialan työmenetelmiin pohjaava erityisosaaminen voi olla muun muassa toiminnallisten asiakastyön menetelmien hallintaa.

Asiakasryhmäkohtainen erityisosaaminen muodostuu asiakasryhmän yhteiskunnallisen aseman ja elinolosuhteiden, sosiaalisten kysymysten sekä kasvuun ja kehittymiseen että toimintamahdollisuuksiin liittyvien kysymysten tuntemuksesta; asiakasryhmään liittyvästä erityisestä lainsäädäntö- ja palvelujärjestelmätiedosta; sekä työkäytäntöjen ja -menetelmien hallinnasta, joita kyseessä olevan asiakasryhmän kanssa toimittaessa voidaan käyttää. Lähtökohdan asiakasryhmäkohtaisessa erityisosaamisen tarkastelussa muodostavat asiakasryhmän erityistarpeet, niiden esiintyminen ja niihin vastaaminen.

Toisaalta voinee kysyä, voidaanko yksin asiakasryhmäkohtaisen tarkastelun kautta hahmottaa sosiaalialan erityisosaamista, kun huomioidaan hyvinvoinnin vajeiden eri ulottuvuudet jatkuvasti muuttuvassa nyky-yhteiskunnassa. Tulisiko sosiaalialan erityisosaamisen tarkastelu pohjata esimerkiksi arviointiosaamiseen, suunnitteluosaamiseen, toteutusosaamiseen sekä erilaisten työmenetelmien soveltavan käytön hallintaan, kehittämisosaamiseen, johtamis- ja esimiestyön osaamiseen että vaikuttamisosaamiseen? (Esimerkiksi johtamis- ja esimiestyön osaamista tarkastellaan nyt usein kehittämisosaamisen yhteydessä.)

Ammattikorkeakoulutukselta vaaditaan alueellista vaikuttavuutta. Sosiaalialan osaamisen tarkastelussa tulee huomioida kontekstuaalisuus. Alueelliset ja/ tai kulttuuriset tekijät eivät kuitenkaan muodostu suoraan määrääviksi tekijöiksi sosiaalialan erityisosaamista tarkasteltaessa, vaikka esimerkiksi pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvät tekijät ovat merkittävässä asemassa.

Erityisosaamista osoittavista kriteereistä

Sosiaalialan erityisosaaminen ei ole staattinen tila vaan dynaaminen – kehittyvä ja muuttuva – osaamisulottuvuus. Erityisosaamisen määrittelyssä tulee huomioida niin koulutuksen kuin työkokemuksen ja työn vaativuuden kautta muodostunut taitotieto. Erityisosaamisen tulee olla ”osoitettavissa”.

Lopuksi tiivistettynä

- Sosiaalialalla osaaminen on laaja-alaista ja osaamisessa on samanaikaisesti läsnä sekä kokonaisvaltaisuus ja erityiseen kohdennus.
- Sosiaalialan perus- ja erityisosaaminen muodostuu sosiaalialan koulutuksen ja työkokemuksen kautta:
  - sosionomi (AMK)
  - sosiaalialaan pohjaavat ammatilliset erikoitumisopinnot ja/ tai
  - sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto sosionomi (ylempi AMK).
- Sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen perustan muodostaa kompetenssialueiden jäsenys (ks. liite 2).
- Sosiaalialan erityisosaamista voidaan tarkastella:
  - asiakasryhmän
  - työorientaation ja/ tai
  - asiakastyön työmenetelmien kautta.
- Sosiaalialan perus- ja erityisosaaminen on dynaamista, kehittyvää ja muuntuvaa.

Meeri Kojonkoski, VTL
Työvaliokunnan puheenjohtaja
Koulutuspäällikkö
Turun ammattikorkeakoulu
puh 050 5985 101
email: meeri.kojonkoski@turkuamk.fi

Leena Haapola, YTM
Työvaliokunnan varapuheenjohtaja
Lehtori
Lahden ammattikorkeakoulu
email: leena.haapola@lamk.fi

Liite 1

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutusta tarjoavien ammattikorkeakoulujen edustajille lähetettiin sähköpostitse Webropol-kysely, jolla kartoitettiin sosiaalialan perus- ja erityisosaamista. Kyselyyn saatiin 1.4.2009 mennessä vastaus 13 ammattikorkeakoulusta, 14 vastaajalta (ks. liite 1). Kyselyn teki Jari Helminen Diakonia ammattikorkeakoulusta. Kyselyn pohjalta tehtiin yhteenveto, mitä oli mahdollisuus kommentoida sähköpostitse 8.4. – 15.4.2009. Yhteenvetoon tuli 3 kommenttia. Tämä koonti on kuvaus sosiaalialan perus- ja erityisosaamista koskevista näkemyksistä.

Väittämä	Täysin samaa mieltä	Melko samaa mieltä	En osaa sanoa	Melko eri mieltä	Täysin eri mieltä
Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen perustutkinto sosionomi (AMK) antaa perusosaamista sosiaalialalle	14 n 100 %	0 n 0 %	0 n 0 %	0 n 0 %	0 n 0 %
Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen perustutkinto sosionomi (AMK) antaa erityisosaamista sosiaalialalle	4 n 28,6 %	8 n 57,1 %	1 n 7,1 %	1 n 7,1 %	0 n 0 %
Sosiaalialaan pohjaavat ammatilliset erikoistumisopinnot antavat perusosaamista sosiaalialalle	5 n 35,7 %	2 n 14,3 %	1 n 7,1 %	3 n 21,4 %	3 n 21,4 %
Sosiaalialaan pohjaavat ammatilliset erikoistumisopinnot antavat erityisosaamista sosiaalialalle	11 n 78,6 %	3 n 21,4 %	0 n 0 %	0 n 0 %	0 n 0 %
Sosiaalialan ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot antavat perusosaamista sosiaalialalle	3 n 21,4 %	3 n 21,4 %	3 n 21,4 %	3 n 21,4 %	2 n 14,3 %
Sosiaalialan ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot antavat erityisosaamista sosiaalialalle	11 n 78,6 %	1 n 7,1 %	1 n 7,1 %	1 n 7,1 %	0 n 0 %
Sosiaalialan erityisosaamisen määrittäminen asiakasryhmäkohtaisesti (esim. lapset, nuoret ja perheet, työssä käyvät aikuiset, työelämän ulkopuolella olevat aikuiset sekä seniorit ja iäkkäät)	2 n 14,3 %	6 n 42,9 %	1 n 7,1 %	4 n 28,6 %	1 n 7,1 %
Sosiaalialan erityisosaamisen määrittäminen sosiaalialan asiakastyössä kohdatun tarpeen pohjalta (esim. toimeentulon turvaaminen, hyvinvoinnin lisääminen, sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen, osallisuuden vahvistaminen, suojelun tarjoaminen)	2 n 14,3 %	7 n 50 %	1 n 7,1 %	3 n 21,4 %	1 n 7,1 %
Sosiaalialan erityisosaamisen määrittäminen perustuen alueellisiin tarpeisiin	1 n 7,1 %	2 n 14,3 %	3 n 21,4 %	6 n 42,9 %	2 n 14,3 %
Sosiaalialan erityisosaamisen osaamisen tulee perustua ennalta määriteltyihin kriteereihin	1 n 7,1 %	8 n 57,1 %	4 n 28,6 %	1 n 7,1 %	0 n 0 %

Vastauksia Webropol-kyselyssä 14:

1. Diakonia-ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
2. Jyväskylän ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
3. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu (1 vastaus)

4. Laurea-ammattikorkeakoulu (2 vastausta)
5. Metropolia ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
6. Oulun seudun ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
7. Pirkanmaan ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
8. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
9. Saimaan ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
10. Satakunnan ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
11. Savonia-ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
12. Seinäjoen ammattikorkeakoulu (1 vastaus)
13. Turun ammattikorkeakoulu (1 vastaus)

Lisäkommentteja sähköpostitse 3:

1. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu (1 kommentti)
2. Metropolia ammattikorkeakoulu (1 kommentti)
3. Oulun seudun ammattikorkeakoulu (1 kommentti)

analyysitaito	<p>osaa jäsentää ja analysoida sitä erilaisista teoreettisista näkökulmista.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hän ymmärtää ihmisten sosiaalisten toimintaedellytysten muotoutumisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välisen yhteyden. Sosionomi (AMK) osaa jäsentää sosiaalisia ongelmia yhteiskunnallisesta viitekehyksestä. 	<p>lyysin ja sosiaalisten vaikutusten ennakoinnin.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hän osaa analysoida ihmisten sosiaalisten toimintaedellytysten muotoutumisen globaaleja muutostrendejä sekä jäsentää ja analysoida sosiaalisten ongelmien ja riskien syitä ja niiden ilmenemismuotoja.
Reflektiivinen kehittämis- ja johtamis-osaaminen	<ul style="list-style-type: none"> Sosionomi (AMK) on sisäistänyt reflektiivisen ja tutkivan työotteen. Hän osaa arvioida toimintansa teoreettisia lähtökohtia ja soveltaa vaihtoehtoisia ajattelu- ja lähestymistapoja. Hänellä on käytäntöpainotteista tutkimuksellista osaamista ja hän osaa tuottaa uutta tietoa. Hän osaa toimia työyhteisön aloitteellisena esimiehenä ja aktiivisena jäsenenä. Hän osaa kehittää ja johtaa sosiaalialan osaamista, työyhteisöjä ja palveluja moniammatillisena yhteistyönä. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosionomi (ylempi AMK) osaa innovatiivisesti ja tulevaisuusorientoituneesti arvioida ja kehittää itseään johtamisen eri osa-alueilla sekä toimia moniammatillisten työyhteisön esimiehenä ja muutosjohtajana. Hän osaa johtaa ja kehittää yhteistyössä muiden työyhteisön työntekijöiden ja muiden keskeisten yhteistyötoimien kanssa työyhteisönsä toimintaprosesseja ja -rakenteita, taloutta ja resurssien hallintaa, henkilöstön osaamista ja aikaansaannoskykyä, yhteistyösuhteita ja kumppanuuksia sekä asiakastyötä paremman yhteiskunnallisen ja asiakasvaikuttavuuden aikaansaamiseksi.
Yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen	<ul style="list-style-type: none"> Sosionomi (AMK) ymmärtää yhteisöjen toimintaperiaatteita ja kulttuureita sekä osaa yhteistyössä muiden kanssa vahvistaa ja luoda kansalaisuutta tukevaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Hän osaa toimia erilaisissa kansalais- ja viranomaisverkostoissa ja luoda niitä. Sosionomi (AMK) kykenee osallistumaan yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun ja vaikuttamaan päätöksentekoon yhteistyössä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Hän tunnistaa epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja toimii niiden purkamiseksi. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosionomi (ylempi AMK) osaa yhteiskuntatieteellisestä traditiosta käsin kriittisesti analysoida yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan taustalla olevia arvoja ja intressejä Hän osaa käyttää, soveltaa ja kehittää osallistavia, aktivoivia ja valtaistavia menetelmiä erilaisten asiakasryhmien ja yhteisöjen kanssa työskennellessään sekä työtä kehittäessään. Hän osaa teoreettis-metodologisesti analysoida epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja hallitsee menetelmiä niiden purkamiseksi.
Tutkimus- ja kehittämisosaaminen		<ul style="list-style-type: none"> Sosionomi (ylempi AMK) osaa analysoida ja arvioida sosiaalialan kehittämisprosesseja ja niiden lähtökohtana olevia intressejä erityisesti yhteiskuntatieteellisestä traditiosta käsin. Hän osaa systemaattisesti analysoida ja reflektoida käytännön kehittämistoiminnassa syntynyttä kokemustietoa. Hän osaa uudistaa sosiaalialan käytäntöjä dialogisesti ja toimijoita osallistavasti sekä systemaattista tiedontuotantoa kehittämistoiminnassaan hyödyntäen.